

بسم الله الرحمن الرحيم

سخنرانی: حکمرانی جمعیت و خانواده از منظر قرآن کریم

مقدمه

حضور محترم، امروز می‌خواهیم درباره یکی از مهم‌ترین موضوعات کشور صحبت کنیم؛ موضوعی که اگر امروز برای آن چاره‌اندیشی نکنیم، فردا با بحرانی جبران‌ناپذیر مواجه خواهیم شد. بحث ما درباره **حکمرانی جمعیت و خانواده** از منظر قرآن کریم است.

بررسی آیات قرآن نشان می‌دهد که این کتاب آسمانی، نگاه عمیق و راهبردی به موضوع خانواده و جمعیت دارد و آن را نه یک مسئله حاشیه‌ای، بلکه یکی از **محورهای اصلی تمدن‌سازی** معرفی می‌کند.

بخش اول: ازدواج؛ سنگ بنای تمدن

۱. سن ازدواج؛ بلوغ نکاح و رشد عقلانی

خداوند در قرآن سن مشخصی را برای ازدواج تعیین نکرده، بلکه ملاک را **رسیدن به «بلوغ نکاح»** قرار داده است. این ملاک در آیه ۶ سوره نساء آمده است:

وَابْتَئُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ...

ترجمه: «و یتیمان را بیازمایید تا هنگامی که به **سن ازدواج** برسند. پس اگر در آنها رشد (عقلانی) یافتید، اموالشان را به خودشان بازگردانید»...

نکته مهم این است که در این آیه، **دو شرط** برای ازدواج مطرح شده است:

بلوغ جنسی که در روایات، برای دختران ۹ سال و برای پسران ۱۵ سال قمری ذکر شده

رشد عقلانی و عاطفی که نشان می‌دهد صرف بلوغ جنسی کافی نیست و فرد باید توانایی مدیریت زندگی را داشته باشد

۲. تشکیل خانواده و ازدواج آسان؛ نترسیدن از فقر

قرآن به صراحت، ازدواج را حتی در شرایط فقر تشویق می‌کند. در آیه ۳۲ سوره نور می‌خوانیم:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.

«مردان و زنان بی‌همسر خود را همسر دهید؛ همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکارتان را. اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد؛ و خداوند گشایش‌دهنده و داناست.»

بخش دوم: تحکیم خانواده

قرآن خانواده را به عنوان کانون آرامش، مودت و رحمت ترسیم می‌کند و برای تحکیم آن، راهکارهایی نظیر خوش‌رفتاری، رعایت حقوق متقابل، مشورت و حل منطقی اختلافات را ارائه می‌دهد.

۱. اساسی‌ترین راهکار برای تحکیم خانواده، «مودت» (محبت عمیق) و «رحمت» (مهربانی و گذشت) است.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (نساء، ۲۱)

ترجمه: «و از نشانه‌های او [خدا] این است که از جنس خودتان همسرانی برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید، و میان شما دوستی [مودت] و مهربانی [رحمت] قرار داد. به‌درستی که در این [نعمت‌ها] برای مردمی که می‌اندیشند، نشانه‌هایی است.»

نکته عملی: تقویت این دو رکن (محبت و رحمت) با ابراز عواطف، احترام متقابل، گذشت از خطاهای کوچک و قدردانی از یکدیگر میسر می‌شود.

۲. حسن معاشرت و مدارا (بنیان اخلاقی)

یکی از محکم‌ترین دستورات قرآن برای پایداری زندگی، سفارش به «معاشرت به معروف» یا همان رفتار نیکو و پسندیده است. این اصل، همه ابعاد تعاملات زناشویی را در بر می‌گیرد؛ از گفتار و برخورد روزانه تا نحوه حل اختلافات.

﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (نساء، ۱۹)

ترجمه: «و با آنان (همسرانتان) به شایستگی و نیکی رفتار کنید.»

نکته عملی: مدارا، خوش‌خلقی، پرهیز از تندخویی و تحمیل نظر خود، و توجه به نیازهای عاطفی و روحی همسر، مصادیق بارز این آیه است.

۳. حل اختلافات با خردمندی و دآوری (بنیان مدیریتی)

قرآن با درک واقع‌گرایانه از وجود اختلافات، راهکاری عقلایی و جامع برای جلوگیری از فروپاشی خانواده ارائه داده است؛ به ویژه زمانی که اختلاف به مرحله «شقاق» (ناسازگاری و جدایی عاطفی) برسد.

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا﴾ (نساء، ۳۵)

ترجمه: «و اگر از ناسازگاری و جدایی میان آن دو (زن و شوهر) بیم داشتید، دآوری از خانواده شوهر و دآوری از خانواده زن تعیین کنید. اگر آن دو داور خواهان اصلاح باشند، خداوند میان آنها سازش برقرار می‌کند.»

نکته عملی: به جای اصرار بر حق‌طلبی فردی و قضاوت یک‌طرفه، باید با کمک افراد خیرخواه و بی‌طرف (ترجیحاً از بزرگان دو خانواده) به دنبال ریشه‌یابی مشکل و یافتن راه حلی عادلانه بود.

۴. پرهیز از ظلم و رعایت عدالت (بنیان حقوقی)

قرآن کریم به شدت از تبعیض و ظلم در روابط خانوادگی نهی می‌کند و بر حفظ کرامت و حقوق انسانی همسر تأکید می‌نماید. در شرایطی که ادامه زندگی با دشواری همراه است، قرآن بر گرفتن تصمیمی عادلانه و انسانی تأکید دارد.

﴿فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ (بقره، ۲۲۹)

ترجمه: «پس [در زندگی مشترک] یا به نیکی نگهداشتن [زن]، یا به احسان رها کردن [اوست].»

نکته عملی: این اصل به این معناست که هیچ‌یک از زوجین حق تحقیر، آزار یا سوءاستفاده از طرف مقابل را ندارد و در صورت تصمیم به جدایی نیز باید با انصاف و بزرگواری رفتار شود.

۵. انفاق و تأمین مالی (بنیان اقتصادی)

تأمین نیازهای مالی خانواده بر عهده مرد است، اما قرآن این وظیفه را صرفاً یک تعهد اقتصادی نمی‌داند، بلکه آن را مایه قوام و پایداری زندگی معرفی می‌کند. در مقابل، از زنان نیز خواسته شده که در حفظ و حراست از دارایی و کیان خانواده کوشا باشند.

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ (نساء، ۳۴)

ترجمه: «مردان، سرپرست و نگهبان زنان هستند، به خاطر برتری که خداوند برای برخی از آنان بر برخی دیگر قرار داده و به خاطر انفاقی که از اموالشان می‌کنند».

نکته عملی: احساس امنیت اقتصادی و مدیریت درست منابع، نقش بسزایی در کاهش تنش و افزایش آرامش خانواده دارد. همچنین تأکید بر «قناعت» و پرهیز از تجمل‌گرایی از دیگر آموزه‌های قرآنی در این زمینه است.

۶. مشورت و همفکری (بنیان مشارکتی)

قرآن اگرچه صریحاً در همه امور خانواده به مشورت دستور نداده، اما در یک مورد حیاتی یعنی شیردهی و تربیت کودک، بر «تراضی» و «تشاور» (مشورت) میان پدر و مادر تأکید کرده است که نشان از اهمیت مشارکت هر دو طرف در تصمیم‌گیری‌های سرنوشت‌ساز دارد.

﴿فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا﴾ (بقره، ۲۳۳)

ترجمه: «پس اگر [پدر و مادر] با تراضی و مشورت یکدیگر، بخواهند [کودک را زودتر] از شیر بگیرند، گناهی بر آنان نیست».

نکته عملی: گسترش فرهنگ مشورت به سایر امور زندگی (مانند برنامه‌ریزی مالی، تربیت فرزندان، انتخاب محل سکونت و...) باعث افزایش احساس تعلق، مسئولیت‌پذیری و تفاهم در خانواده می‌شود.

۷. مراقبت از سلامت معنوی و اخلاقی خانواده (بنیان تربیتی)

تحکیم خانواده تنها به روابط زوجین محدود نمی‌شود، بلکه شامل تربیت صحیح فرزندان و حفظ فضای معنوی خانه نیز می‌شود. قرآن به سرپرستان خانواده دستور می‌دهد که خود و خانواده خود را از هرگونه انحراف و آفت (که به «آتش» تعبیر شده) محافظت کنند.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ﴾ (تحریم، ۶)

ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود و خانواده خود را از آتشی که سوخت آن مردم و سنگ‌هاست، نگه دارید».

نکته عملی: این امر با آموزش دین، اخلاق حسنه، نظارت بر رفتار فرزندان، و ایجاد فضایی پر از ایمان، صفا و پرهیز از گناه محقق می‌شود.

بخش سوم: رشد جمعیت؛ ابعاد فردی و اجتماعی

تأکید قرآن بر افزایش نسل

قرآن به صراحت به **افزایش کمی جمعیت** اشاره دارد و آن را هماهنگ با سنت تکوینی الهی می‌داند.

۱. هدف از آفرینش، تکثیر و پراکندگی:

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۚ يَذُرُّكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ [۴۲:۱۱]

او آفریننده آسمانها و زمین است و از جنس شما همسرانی برای شما قرار داد و جفتهایی از چهارپایان آفرید؛ و شما را به این وسیله [= بوسیله همسران] زیاد می‌کند؛ هیچ چیز همانند او نیست و او شنوا و بیناست!

۲. فرزندان، نعمت و موهبت الهی:

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ [۷۲ نحل]

خداوند برای شما از جنس خودتان همسرانی قرار داد؛ و از همسرانتان برای شما فرزندان و نوه‌هایی به وجود آورد؛ و از پاکیزه‌ها به شما روزی داد؛ آیا به باطل ایمان می‌آورند، و نعمت خدا را انکار می‌کنند؟!

۳. افزایش فرزندان به عنوان پاداش و یاری الهی:

وَيُؤْمِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا [نوح: ۱۲]

و شما را با اموال و فرزندان فراوان کمک کند و باغهای سرسبز و نهرهای جاری در اختیارتان قرار دهد!

۴. فرزندان، زینت زندگی دنیا:

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا [كهف: ۴۶]

مال و فرزندی، زینت زندگی دنیاست؛ و باقیات صالحات [= ارزشهای پایدار و شایسته] ثوابش نزد پروردگارت بهتر و امیدبخش‌تر است!

بعد کیفی جمعیت

در کنار کمیت، قرآن به کیفیت جمعیت نیز توجه دارد. حضرت ابراهیم (ع) در سوره صافات، آیات ۱۰۰ و ۱۰۱ عرض می‌کند:

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ

پروردگارا! به من از صالحان [= فرزندان صالح] ببخش!

فَبَشِّرْنَاهُ بِعُلَامٍ خَلِيمٍ

ما او [= ابراهیم] را به نوجوانی بردبار و صبور بشارت دادیم!

نیز حضرت زکریا (ع) در سوره آل عمران، آیه ۳۸:

هَٰذَاكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ ۖ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۖ إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

در آنجا بود که زکریا، (با مشاهده آن همه شایستگی در مریم)، پروردگار خویش را خواند و عرض کرد: «خداوند! از طرف خود، فرزند پاکیزه‌ای (نیز) به من عطا فرما، که تو دعا را می‌شنوی!»

بخش چهارم: پیوند رشد جمعیت با اقتصاد

بُعد فردی: نفی ترس از فقر

بسیاری از افراد به دلیل نگرانی از تأمین مخارج، از فرزندآوری خودداری می‌کنند. قرآن در سوره اسراء، آیه ۳۱ قاطعانه این ترس را مردود می‌شمارد:

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمْلَاقٍ ۖ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

و فرزندان را از ترس فقر، نکشید! ما آنها و شما را روزی می‌دهیم؛ مسلماً کشتن آنها گناه بزرگی است!

و در سوره هود، آیه ۶ یک اصل کلی بیان می‌فرماید:

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۚ كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ [۱۱:۶]

هیچ جنبنده‌ای در زمین نیست مگر اینکه روزی او بر خداست! او قرارگاه و محل نقل و انتقالش را می‌داند؛ همه اینها در کتاب آشکاری ثبت است! [= در لوح محفوظ، در کتاب علم خدا]

بُعد اجتماعی: جمعیت، نیروی کار و آبادانی زمین

در سطح اجتماعی، قرآن جمعیت را به عنوان سرمایه‌ای برای آبادانی زمین معرفی می‌کند. در سوره هود، آیه ۶۱ می‌فرماید:

وَالِئِیْ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرُهُ ۚ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ [۱۱:۶۱]

و بسوی قوم «ثمود»، برادرشان «صالح» را (فرستادیم)؛ گفت: «ای قوم من! خدا را پرستش کنید، که معبودی جز او برای شما نیست! اوست که شما را از زمین آفرید، و آبادی آن را به شما واگذاشت! از او آمرزش بطلبید، سپس به سوی او بازگردید، که پروردگارم (به بندگان خود) نزدیک، و اجابت‌کننده (خواسته‌های آنها) است!»

انسان در قرآن به عنوان «خلیفه» و جانشین خداوند بر زمین معرفی شده است. افزایش جمعیت به معنای افزایش نیروی کار، افزایش تولید و در نتیجه، رشد اقتصادی پایدار است.

نقش عدالت در اقتصاد

قرآن رشد اقتصادی را در گرو عدالت می‌داند. مشکل جوامع، کمبود منابع نیست، بلکه توزیع ناعادلانه، اسراف و فساد است. جمعیت زیاد در سایه عدالت، و پرهیز از اسراف مایه رونق و برکت خواهد بود.

بخش پنجم: وظایف حوزه علمیه و دولت

الف) وظایف حوزه علمیه

۱. تبیین صحیح آموزه‌های دینی درباره ازدواج خانواده و فرزندآوری

حوزه علمیه موظف است نشان دهد که تشکیل و تحکیم خانواده و افزایش نسل نه تنها یک توصیه، بلکه یک تکلیف شرعی و راهبردی برای بقای امت اسلامی است.

۲. نهادینه‌سازی فرهنگ فرزندآوری در سبک زندگی اسلامی:

حوزه با تولید محتوای غنی و تربیت مبلغان متخصص، باید فرهنگ فرزندآوری را به عنوان بخشی از «سبک زندگی اسلامی» ترویج کند.

۳. پاسخگویی به شبهات و نگرانی‌های اقتصادی:

حوزه با استناد به آیات «نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ» و «مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا» باید نگرانی از فقر را ریشه‌کن کند.

۴. نظارت بر ارتقای عدالت اقتصادی و اجرای سیاست‌های جمعیتی:

حوزه باید مطالبه‌گر ارتقای عدالت و اجرای قوانین و سیاست‌های جمعیتی بوده و اطمینان حاصل کند که این سیاست‌های جمعیتی با موازین شرعی و اخلاقی هماهنگ باشد.

(ب) وظایف دولت

۱. رفع موانع اقتصادی و تأمین امنیت معیشتی:

دولت موظف است با کنترل تورم، ایجاد اشتغال پایدار، تأمین مسکن ارزان و کاهش هزینه‌های درمان و تحصیل، بستر مادی برای فرزندآوری را فراهم کند. نقش دولت باید «رفع موانع» باشد، نه جایگزینی برای اقدامات مدنی.

۲. اجرای مؤثر قوانین حمایت از خانواده و جوانی جمعیت:

قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» در برخی زمینه‌ها اثرگذار بوده است؛ اما آمارهای رسمی نشان می‌دهد که در نیمه نخست سال ۱۴۰۴، تعداد تولدها نسبت به سال قبل ۷ درصد کاهش یافته است. این نشان می‌دهد که صرف هزینه، بدون ریشه‌یابی علل واقعی، کارساز نیست.

۳. سیاست‌گذاری مبتنی بر داده و پژوهش:

دولت باید سیاست‌های جمعیتی را بر اساس داده‌های دقیق و پژوهش‌های میدانی تنظیم کند.

۴. تامین منابع لازم برای فرهنگ‌سازی خانواده‌محور

فرهنگ‌سازی باید در چند سطح انجام شود:

الف) بازتعریف موفقیت و خوشبختی:

فرزندآوری را نه یک هزینه، بلکه یک سرمایه‌گذاری معنوی، اجتماعی و تمدنی معرفی کنیم.

ب) ارتقای نقش رسانه ملی و شبکه‌های اجتماعی:

تولید سریال‌ها و فیلم‌هایی که خانواده‌های پرجمعیت و موفق را به تصویر بکشند.

ج) نظام آموزشی: گنجاندن مباحث مهارت‌های زندگی، ازدواج آگاهانه و تربیت فرزند در کتب درسی.

د) الگوسازی از خانواده‌های موفق: معرفی و تجلیل از خانواده‌های نمونه، پرجمعیت و موفق.

ه) اصلاح گفتمان از «افزایش عددی جمعیت» به «تقویت بنیان خانواده» و «ازدیاد نسل صالح»

۵. تشکیل وزارت خانواده

یکی از بحث‌های جدی سال‌های اخیر، **تشکیل وزارت خانواده** بوده است.

دلایل موافقان:

- تمرکز و انسجام در سیاست‌گذاری
- اولویت‌بندی مسئله خانواده در نظام حکمرانی
- پاسخگویی روشن و قابل پیگیری
- پشتوانه قانونی (اصول ۱۰ و ۲۱ قانون اساسی)

دلایل مخالفان:

- هزینه‌های سنگین ساختاری و نیروی انسانی
- احتمال موازی‌کاری با دستگاه‌های موجود

بخش ششم: هشدار راهبردی - اگر امروز اقدام نکنیم، فردا چه خواهد شد؟

بر اساس پیش‌بینی‌های جمعیت‌شناختی، اگر روند کنونی ادامه یابد، در دهه‌های آینده، ایران به یکی از ****پیرترین جوامع جهان**** تبدیل خواهد شد.

سه بحران عمیق و هم‌پیوند:

۱. بحران اقتصادی و فشار بر نظام تأمین اجتماعی:

زمانی که جمعیت جوان و مولد کاهش یابد، صندوق‌های بازنشستگی با کسری فاجعه‌بار مواجه خواهند شد.

۲. بحران تنهایی و فروپاشی عاطفی سالمندان:

در برخی کشورهای پیشرفته با جمعیت پیر، معضل «مرگ خاموش» و «تنهایی مزمن» به یک بحران روانی-اجتماعی تبدیل شده است.

۳. بحران معنویت و امنیت روانی:

در جامعه‌ای که سالمندان در خانه‌های سالمندان یا آپارتمان‌های خالی از فرزند و نوه روزگار می‌گذرانند، امنیت روانی و معنوی جامعه دستخوش آسیب‌های جبران‌ناپذیری می‌شود.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی

حضور محترم، آنچه از بررسی این مجموعه به دست می‌آید، این است که حکمرانی جمعیت نیازمند **یک رویکرد سه‌لایه** است:

لایه اول: تبیین و فرهنگ‌سازی: بدون تغییر نگرش و ارزش‌های جامعه، هیچ سیاستی به نتیجه نخواهد رسید. این مهم‌ترین بخش است که حوزه علمیه رسالت اصلی آن را بر عهده دارد.

لایه دوم: ساختار مناسب: نیاز به یک متولی واحد و مقتدر برای امور خانواده و جمعیت احساس می‌شود. پراکندگی مسئولیت‌ها یکی از عوامل اصلی ناکارآمدی سیاست‌های کنونی است.

لایه سوم: اجرای مؤثر و تأمین منابع: دولت باید با رفع موانع اقتصادی و سیاست‌گذاری مبتنی بر داده، بستر مادی لازم را فراهم کند.

پیام نهایی

- ۱) امروز که بسیاری از کشورهای جهان با بحران سالمندی و کاهش جمعیت مواجه‌اند، بازخوانی آیات قرآن و تدبیر در آموزه‌های آن، چراغ راهی برای ساخت تمدنی پویا، پرجمعیت، مقتدر و عادلانه است.
- ۲) هزینه امروز فرهنگ‌سازی و حمایت از خانواده، بسیار ناچیزتر از هزینه فردای مدیریت پیری، تنهایی و درماندگی جمعی است.
- ۳) بیاییم امروز برای ماندگاری و پویایی نسل مؤمن و جوان ایرانی-اسلامی قاطعانه تصمیم بگیریم، تا فردا ناچار نباشیم برای دل‌تنگی‌های نسلی که به پیری رسیده، وزارتخانه‌ای جدید تأسیس کنیم؛ وزارتخانه‌ای که وظیفه‌اش تسکین دریغ دیروز ماست.

والسلام علیکم و رحمه الله و برکاته